

Bitka kod Granika

334. g. pr. Kr.

Vladimir Posavec

Privatna klasična gimnazija, Zagreb

Aleksandar III. Makedonski (20/21. srpnja 356. g. pr. Kr., Pela – 10. lipnja 324. g. pr. Kr., Babilon), kojeg su još suvremenici počastili pridjevkom Veliki, slovi kao najveći osvajač antike i jedan od najvećih u cjelokupnoj povijesti. Njegov ga je fascinantan jedanaestogodišnji pohod odveo preko granica tada poznatoga svijeta, a u manje od četiri godine postao je egipatskim faraonom i kraljem Perzije, pobijedivši osobno kralja kraljeva Darija III. u dvije velike bitke, isprva kod Isa u studenom 333. g. pr. Kr. te potom kod Gaugamele 1. listopada 331. g. pr. Kr. Aleksandrov je uspješan pohod započeo pobjedom u bitki puno manjih razmjera od dviju spomenutih, što nimalo ne umanjuje njezinu važnost. Vođena je u svibnju 334. g. pr. Kr. na rječici Granik (danas Biga u provinciji Çanakkale u sjeverozapadnoj Turskoj) i okončana je Aleksandrovom pobjedom nad vojskom maloazijskih satrapa u kojoj su velik dio činili grčki plaćenici.

Glavni su izvori za bitku kod Granika Flavije Arijan, autor *Anabaze* ili *Pohoda Aleksandra Makedonskog*, Plutarhov *Aleksandrov životopis* i Diodor Sicilski u sedamnaestoj knjizi *Biblioteke* koja opisuje Aleksandrov pohod. Vrlo kratko opisuje ju i Justin u svom *Sažetku Filipove povijesti Pompeja Troga*. Arijanov je opis najdetaljniji i najdulji, Plutarhov je kraći, ali se, osim u nekim detaljima, gotovo u potpunosti podudara s Arijanom, dok se Diodorov opis drastično razlikuje od obojice navedenih autora.

Zašto je ta bitka važna? Odgovor ponajprije leži u činjenici što je bitka uslijedila prilično brzo nakon Aleksandrova stupanja na maloazijsko tlo. Da je Aleksandar doživio poraz u tome prvom srazu s perzijskom vojskom, od nastavka njegova pohoda najvjerojatnije ne bi bilo ništa.¹ Veliko je pitanje i kako bi se taj neuspjeh, ako bi ga preživio, odrazio na njegov status u Grčkoj i Makedoniji² jer Aleksandar

¹ To se može naslutiti kod Plutarha (*Alex.* 16.): „Kako su u međuvremenu Darijevi vojskovođe skupili veliku vojsku i postrojili je uz prijelaz preko rijeke Granika, bilo je praktički nužno boriti se, kao na dverima Azije, istovremeno i za ulaz i za carstvo...”

² O tome Plutarh u *Aleksandrovu životopisu* (*Alex.* 11) navodi: „Tako, dakle, preuzme Aleksandar u dobi od dvadeset godina kraljevsku vlast okružen velikom zavisti, ljutom mržnjom i opasnostima sa svih strana. Jer niti su barbari i susjedna plemena htjeli trpjeti ropstvo, čeznući za svojim djedovskim kraljevstvima, niti je, što se Helade tiče, Filip dobio vremena da je, pošto ju je oružjem svladao, sapne i ukroti, nego ju je, samo izmijenivši i uzburkavši situaciju, ostavio u veliku kolebanju i uzrujanosti zbog nenaviklosti na novonastalo stanje.”

je bio mlad čovjek, a na prijestolju je naslijedio slavnoga kralja i prokušanog i dokazanog vojskovođu Filipa II. (382. g. pr. Kr., Pela – 336. g. pr. Kr., Ega, danas Vergina).

Upravo je Filipovo političko, vojno i diplomatsko umijeće postavilo temelje Aleksandrovu pohodu,³ a posebno valja naglasiti reformu vojske, stvaranje makedonske falange i kombinaciju konjaništva i pješništva na bojnopolju, što se pokazalo presudnim već u bitki kod Heroneje 338. g. pr. Kr. Bez tih inovacija Aleksandrovi kasniji uspjesi bili bi nezamislivi.

Filipovim dolaskom na makedonsko prijestolje otpočeo je niz reformi koje su Makedoniju, zemlju dotad podijeljenu i iscrpljenu stalnim međusobnim sukobima aristokratskih obitelji, pretvorile u novu vojnu silu. I sâm je zamisao o ratu s Perzijom potekao od Filipa II. Namjeravao je pod svojom vlašću sjediniti Makedoniju i grčke polise, a smatrao je da će to najlakše učiniti pridobije li Grke za pohod protiv Perzije, njihova davnašnjeg neprijatelja. Njegova se politika temeljila na potkupljivanju i korištenju suprotnosti među zavađenim grčkim polisima.⁴ Zbog rastućeg Filipova utjecaja u Grčkoj sklopljen je 338. g. pr. Kr. protumakedonski savez Atene i Tebe, ali je već iste godine saveznička vojska poražena kod grada Heroneje.⁵ Već sljedeće godine Filip je osnovao novi savez grčkih polisa sa sjedištem u Korintu, polisima je ostavio nominalnu autonomiju, a njegova se oštromnost i politička dalekovidnost očitovala u tome što je pozornost grčkih polisa s međusobnih sukoba usmjerio na dugogodišnjeg neprijatelja.⁶ Na Korintskom kongresu, na kojem nije sudjelovala jedino Sparta,⁷ Filip je izabran za vrhovnog zapovjednika u predstojećem pohodu na Perziju.⁸

Iskustvo pedesetogodišnjeg rata s perzijskim kraljevima u V. st. pr. Kr. pokazalo je da je pobjeda nad Perzijom moguća ako su Grci ujedinjeni, no kakvi su bili Filipovi planovi, opseg rata i krajnji cilj, nije nam poznato jer ih makedonski kralj nije uspio provesti u djelo s obzirom da je ubijen prilikom ulaska u kazalište u Egi, vjerojatno u listopadu, 336. g. pr. Kr. Krista.⁹ Malo je vjerojatno da se vojskovođa Filipova formata zanosio predalekosežnim, prerizičnim ili neostvarivim planovima. Filipova je ideja zacijelo bila ponavljanje uspjeha postignutih pobjedom u grčko-perzijskim ratovima, oslobađanje maloazijskih gradova, možda i osvajanje većeg dijela Male Azije uz odbacivanje Perzijanaca od Bospora i Helesponta, ključnih

³ Just. IX, 8, 21.

⁴ Just. VIII, 1, 3.

⁵ Diod. XVI, 86, 1–6.

⁶ Diod. XVI, 89, 2.

⁷ Just., IX, 5, 3.

⁸ Diod. XVI, 89, 3.

⁹ Diod. XVI, 94, 2–4; Plut. *Alex.* 10; Just. IX, 6, 3–4.

morskih prolaza na pomorskom putu kojim je Crno more povezano s Egejskim morem.

Obično se previđa činjenica kako je još u proljeće 336. g. pr. Kr. Filip pokrenuo akciju na obali Male Azije poslavši deset tisuća vojnika kao prethodnicu¹⁰ s ciljem zauzimanja što većeg prostora. Makedonski je kralj uvidio vrlo povoljan politički trenutak i želio je iskoristiti priliku. Perzijska je država, naime, nakon smrti kralja Artakserksa III. 338. g. pr. Kr. bila u kaotičnom stanju.¹¹ Egipat se odcijepio, u Maloj Aziji nije bilo većih perzijskih snaga, a ni perzijska flota nije bila nazočna u Egejskom moru. Premda su isprva postigli značajan uspjeh osvajanjem nekih od grčkih maloazijskih gradova, nakon što je u jesen 336. g. pr. Kr. ubijen Filip, a na perzijsko prijestolje stupio Darije III., makedonska vojska je u proljeće 335. g. pr. Kr. poražena, a od osvojenih gradova zadržan je jedino Abid na obali Troade. Upravo je Abid odabran za mjesto iskrcavanja glavnine Aleksandrove vojske na početku njegova pohoda, a on se sâm s dijelom vojske iskrcao kod Sigeja na ulazu u Helespont.¹² Vojska koju je poveo sa sobom bila je relativno mala i sastojala se od 35 do 40 tisuća vojnika.¹³ Polovicu snaga kojima je raspolagao ostavio je u Europi pod zapovjedništvom Antipatra,¹⁴ koji je s titulom stratega Europe trebao motriti na neprijatelje, čuvati zemlju i opskrbljivati Aleksandra svježim snagama i drugim potrebama. Nakon što je posjetio Troju, Aleksandar se glavnini svojih snaga pridružio u Arizbi.¹⁵

Darije je, pak, u potpunosti podcijenio svog protivnika.¹⁶ Vjerovao je da će maloazijski satrapi s lakoćom svladati mladog Aleksandra, ali perzijski satrapi i vojni zapovjednici nisu djelovali na vrijeme kako bi spriječili iskrcavanje neprijatelja.¹⁷ Skupivši vojsku kod grada Zaleje vijećali su o daljnjim postupcima. I Arijan i Diodor suglasni su u tome da je Memnon s Roda, iskusan vojni zapovjednik, dao najbolji prijedlog. Njegovo je mišljenje bilo da se ne vodi otvorena bitka, nego da se ogoli krajolik, spale polja i po potrebi zapale naselja kako bi Makedonci ostali bez zaliha,¹⁸ a da se vojne operacije prebace u Europu.¹⁹ Memnon nije uspio pridobiti

¹⁰ Diod. XVI, 91, 2; Just. IX, 5, 8.

¹¹ Just. X, 2–3, 1–5.

¹² Arr. *Anab.* I, 11; Plut. *Alex.* 15.

¹³ Plut. *Alex.* 15; Arr. *Anab.* I, 11; Diod. XVII, 17, 3–4.

¹⁴ Diod. XVII, 17, 5; Arr. *Anab.* I, 11.

¹⁵ Arr. *Anab.* I, 12.

¹⁶ Ne treba dvojiti da je Darije bio odlično upoznat s Aleksandrovim namjerama i kretanjem jer mu je, prema Arijanu (*Anab.* I, 11), trebalo dvadeset dana da s vojskom stigne od Makedonije do Sesta na Helespontu.

¹⁷ Diod. XVII, 18, 2.

¹⁸ Arr. *Anab.* I, 12.

¹⁹ Diod. XVII, 18, 2–3.

satrape i ostale zapovjednike, pa je odlučeno da se Aleksandru spriječi daljnji prodor na rijeci Graniku koristeći korito rijeke kao obranu.

Nekadašnji Granik, današnja Biga (naziva se još i Çan Çayı) nije velika rijeka, a njezino današnje korito u proteklih se dva tisućljeća ponešto promijenilo u odnosu na nekadašnji tok. Međutim, svi se autori slažu da je rijeka bila brzog toka s dosta dubokih mjesta.²⁰ Sâmo mjesto bitke na Graniku danas se s velikom sigurnošću određuje u blizini gradića Biga smještenog nedaleko rijeke. S perzijske strane obala je bila strma i teško pristupačna, što naglašavaju i Arijan i Plutarh,²¹ dok je nasuprot tome Aleksandrova vojska imala lakši pristup rijeci. Aleksandar nije bio daleko od Granika kad su mu izvidnici javili da se perzijska vojska postrojila u bojni poredak na drugoj strani rijeke. Aleksandar je odmah razvrstao vlastitu vojsku u bojni red i, odbivši prijedlog vojskovođe Parmeniona da se vojska ulogori na povišenom dijelu u blizini obale, a rijeka prijeđe u zoru, odmah je iz pokreta poveo vojsku u napad.²²

Nezahvalno je raspravljati o brojkama koje navode antički pisci, no čini se da su perzijske snage bile nešto brojnije. Aleksandar nije raspolagao cjelokupnom vojskom kod Granika već je, kako se pretpostavlja, savezničko grčko pješaštvo i plaćenike ostavio iza glavnine snaga.²³ Prema Diodoru, Perzijanci su raspolagali s više od deset tisuća konjanika te ne manje od sto tisuća pješaka²⁴ što su brojke koje svakako treba smatrati pretjerano visokima. Neznatno realnijim prikazom snaga trebali bismo smatrati brojčane podatke u Arijana koji navodi dvadeset tisuća konjanika i isto toliko pješaka najamnika.²⁵ Plutarh se suzdržava od navođenja brojeva i govori tek o „velikoj vojsci”.²⁶ Justinov navod od 600 000 Perzijanaca²⁷ nerealno je pretjerivanje ili naprosto greška u izvorniku. Toliki bi broj vojnika predstavljao logističku noćnu moru.

Svi se autori slažu da je Aleksandar napao konjaništvom jer bi pješačkoj falangi prijetilo uništenje s obzirom da je s druge strane rijeke perzijsko konjaništvo bilo smješteno na povišenom dijelu strme obale. Parmenion je zapovijedao lijevim krilom napada, a Aleksandar je preuzeo desno krilo.²⁸ Perzijsko je pješaštvo,

²⁰ Arr. *Anab.* I, 13; Plut. *Alex.* 16.

²¹ Arr. *Anab.* I, 13; Plut. *Alex.* 16.

²² Arr. *Anab.* I, 13–14; Plut. *Alex.* 16. Drugačije Diodor, XVII, 19, 1–3: „Kad je Aleksandar saznao za koncentraciju perzijskih snaga, brzo je napredovao i utaborio se nasuprot neprijatelju tako da je Granik tekao između tabora. Perzijanci koji su se odmarali na uzvisini nisu se pomaknuli, s namjerom da napadnu neprijatelja dok je prelazio rijeku... Ali Aleksandar je u zoru hrabro poveo svoju vojsku preko rijeke i rasporedio se u dobrom poretku prije nego što su ga uspjeli zaustaviti.”

²³ Arijan (*Anab.* 15) naglašava da su Makedonci bili brojčano slabiji, ali ne navodi njihov broj.

²⁴ Diod. XVII, 19, 4–5.

²⁵ Arr. *Anab.* I, 14.

²⁶ Plut. *Alex.* 16

²⁷ Just. XI, 6, 11.

²⁸ Arr. *Anab.* I, 15.

sastavljeno od grčkih najamnika, bilo raspoređeno iza konjaničkog reda i stupilo je u borbu tek nakon što je makedonska falanga uspjela prijeći rijeku, no prema Plutarhu taj je sraz pješništva bio vrlo kratak jer su se Perzijanci ubrzo dali u bijeg.²⁹ Slično svjedoči i Arijan koji naglašava da je najprije probijena sredina perzijskog reda, a potom su u bijeg natjerani i konjanici na oba boka.³⁰

Najkvalitetniji dio perzijske vojske činili su spomenuti grčki najamnici koji, čini se, nisu ni sudjelovali aktivnije u borbi dok Perzijanci nisu uzmaknuli. O sudbini tih plaćenika Diodor ne govori ništa, ali Arijan i Plutarh naglašavaju da su upravo oni pružili najžešći otpor kad je bitka već bila riješena. Prema Arijanu „taj je jaki odred istrajavao na svome mjestu, jer su više bili zatečeni onim što se dešava nego odlučni. Na taj je odred (Aleksandar, *op. a.*) poveo falangu i naredio da konjanici napadnu sa svih strana. Uhvaćeni u stupicu za kratko su vrijeme bili potučeni, tako da umakao nije ni jedan, osim ako se nije sakrio među poginulima, a bilo je zarobljeno oko dvije tisuće ljudi.”³¹ Neznatno drugačije to zbivanje opisuje Plutarh. Po njemu, helenski su najamnici pružili snažan otpor, a većinu poginulih i ranjenih Makedonaca „...upravo je ondje zadesila pogibao i smrt jer su se tukli s ljudima očajnicima koji su umjeli boriti se.”³²

Podaci o broju žrtava razlikuju se, dakako, od autora do autora. Arijan navodi 85 poginulih konjanika i oko 30 pješaka na makedonskoj strani, dok se o perzijskim gubicima ne izjašnjava.³³ Prema Plutarhu, pripovijedalo se da je od Aleksandrovih ljudi bilo ukupno 34 mrtva, od kojih devetorica pješaka. Na perzijskoj strani Plutarh navodi dvadeset tisuća pješaka i dvije i po tisuće konjanika.³⁴ O perzijskim gubicima ne govori ni Justin, koji naglašava da je pokolj među Perzijancima bio velik. Na Aleksandrovoj strani palo je, pak, devet pješaka i stotinu i dvadeset konjanika.³⁵ Diodor iznosi brojke o više od deset tisuća poginulih perzijskih pješaka i ne manje od dvije tisuće konjanika, dok Aleksandrove gubitke ne spominje.³⁶ Budući da je preciznije brojke nemoguće utvrditi ostaje zaključiti da su makedonski gubici bili prilično mali s obzirom na veličinu bitke, dok su perzijski bili višestruko veći. Na perzijskoj strani stradali su, međutim, mnogi ugledni ljudi, zapovjednici i satrapi, od kojih su neki bili i rođaci kralja Darija. Kao najslavnije Diodor posebno naglašava Atizijata, Farnaka, brata Darijeve žene, i Mitrobuzana, satrapa Kapadokije.³⁷

²⁹ Plut. *Alex.* 16.

³⁰ Arr. *Anab.* I, 16.

³¹ Arr. *Anab.* I, 16. Ti su zarobljenici za kaznu poslani u Makedoniju kao robovi jer su se kao Grci borili protiv Grčke.

³² Plut. *Alex.* 16.

³³ Arr. *Anab.* I, 16.

³⁴ Plut. *Alex.* 16.

³⁵ Just. XI, 6.

³⁶ Diod. XVII, 21, 6.

³⁷ Diod. XVII, 21, 3.

Arijan spominje više uglednika poput Petina (general), Nifata (general), Spitridata (satrap Lidije), Mitrobuzana, Mitridata (Darijev zet), Arbupala (Darijev sin i unuk Artakserksa II.), Farnaka (Darijev šogor) i Omara koji je zapovijedao grčkim plaćenicima.³⁸

Kod Granika Aleksandar je postigao veliku i važnu pobjedu koja mu je otvorila vrata Azije i omogućila nastavak pohoda. U cijeloj Maloj Aziji više nije bilo vojnih snaga koje bi ga zaustavile i inicijativa je bila na njegovoj strani. Vrlo brzo nakon pobjede predao mu se grad Sard, središte Lidije, nakon čega je produžio prema maloazijskim grčkim gradovima.

³⁸ Arr. *Anab.* I, 16.